

RITA MONALDI
FRANČESKO SORTI

ŠEKSPIROV DANTE

LJUBAV ŠTO NIKOME ŠTO VOLI NE PRAŠTA TO JE

Prevela s italijanskog
Ana Gorobinski

 Laguna

Naslov originala

Rita Monaldi / Francesco Sorti

DANTE DI SHAKESPEARE

Amor ch'a nullo amato

© 2021 Rita Monaldi e Francesco Sorti

© 2021 RCS MediaGroup S.p.A., Milano

Proprietà letteraria riservata

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

Questo libro è stato tradotto grazie ad un contributo alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale italiano.

Ova knjiga je prevedena zahvaljujući doprinosu za prevod italijanskog Ministarstva za spoljne poslove i međunarodnu saradnju.

**ŠEKSPIROV
DANTE**

Sadržaj

UVOD.	13
PROLOG	25
PRVI ČIN.	31
DRUGI ČIN	83
TREĆI ČIN	159
ČETVRTI ČIN	221
PETI ČIN	323
DODACI	379
<i>Goruća tema</i>	381
Dodatak 1 – DANTE I ŠEKSPIR	383
Šekspir i italijanski jezik.	385
Dante i Šekspir	386
<i>Dante u Engleskoj: prvi portret u jednoj društvenoj igri</i> .	391
<i>Srednji vek kod Šekspira</i>	393
<i>Dante, Šekspir i ispovest</i>	396
<i>Papista i njegov pesnik</i>	399

Dodatak 2 – DANTE I POZORIŠTE.	411
<i>Danteovo pozorište</i>	413
<i>Prizori iz pakla u Firenci</i>	414
<i>Nastajanje pozorišta i Dante minstrel</i>	415
<i>Petrarkina mučnina</i>	418
<i>Iskomponovana Komedija i pesnik koji je lepo pevao</i> .	419
<i>Tajna imena Komedija</i>	421
<i>Poema za laike</i>	423
<i>Pozivi čitaocu</i>	425
<i>Dante: putujući glumac i propovednik</i>	427
Dodatak 3 – LIKOVI, MESTA, SITUACIJE	431
<i>Premisa</i>	433
<i>Danteova porodica i okruženje</i>	433
<i>Danteove vizije</i>	435
<i>Dante, Bela i Beatrice</i>	437
<i>Bruneto Latini</i>	438
<i>Kazela</i>	443
<i>Dante i Gvido</i>	444
<i>Dante kao student u Bolonji</i>	447
<i>Dante i inkvizitor</i>	453
<i>Stvaranje jezika</i>	462
<i>Svaštarije</i>	469
Dodatak 4 – KO JE U STVARI DANTE?	475
<i>Premisa</i>	477
<i>Dante i Pisma nad pesmama</i>	478
TAJANSTVENA MATELDA	486
<i>Matilda iz Magdeburga i Komedija</i>	488
<i>Danteov Sveti Dominik</i>	490

<i>Naučna prećutkivanja</i>	492
<i>Rajsko cveće</i>	494
<i>Prokletstvo vizionara</i>	496
<i>Proročanstva i pojedeno srce</i>	497
<i>Pogrešna Matilda i rukopis iz Moskve</i>	499
ZABORAVLJENI DANTE	500
Aristotelicus Dantes?	500
<i>Arap</i>	503
„Bolja upotreba“	508
<i>Opšti potop</i>	510
<i>Gospa Astrologija</i>	515
<i>Prevodilačka „kreativnost“</i>	519
<i>Epilog na obzorju</i>	520
<i>Dante i primat ljubavi</i>	522
<i>Ljubavni kraj Komedije</i>	527
<i>Dante i sakrament ljubavi</i>	532
Dodatak 5 – ARISTOTEL?	537
<i>Premisa</i>	539
<i>Metafizika</i>	540
<i>Prevod koji je koristio Toma Akvinski</i>	541
<i>Povratak u VI vek</i>	542
POST SCRIPTUM	545
<i>O autorima</i>	547

Šekspir i Dante su dva sveca pesničkog stvaralaštva; ako dobro promislimo, njih dvojica su zaista bili kanonizovani i bilo bi bezbožno ukoliko bismo i pokušali da se merimo s njima: iako je na putu spoznaje nagon nas ljudi imao nebrojene grešničke prepreke, zaključak je mogao biti samo taj.

Dante i Šekspir čine jedan neobičan duo. Stoje sami za sebe, po strani, u svojevrsnoj kraljevskoj samoći; niko im nije ravan: svet ih posmatra sa stanovišta transcidentalizma, slave potpunog savršenstva. Oni jesu proglašeni svecima, ali to nije učinio nijedan papa ili kardinal!

Koliko je neuništivo naše obožavanje junaštva, i koliko i dalje uspevamo da odgurnemo svaki potkupljivi uticaj uprkos ovim tako nejunačkim vremenima.

Tomas Karlajl, *Dante i Šekspir*,
O herojima, 1841.

UVOD

Nedavno otkriće komada *Dante* Vilijama Šekspira pokrenulo je poslednjih meseci brojne rasprave u medijima u čitavom svetu. Ovo delo dolazi do čitalaca posle vekovnog dubokog sna i označava prekretnicu u istoriji književnosti.

Već dugo nije bilo novih otkrića u univerzumu Vilijama Šekspira, kada su, sada već davne 1916. godine, izvesni delovi pozorišnog komada *Tomas Mor*, Antonija Mandeja i Henrija Četla,¹ pripisani geniju iz Stratforda.

Komad *Dante*, koji prvi put predstavljamo u prevodu, očigledno ima neuporedivo veći značaj. Verujemo da nema potrebe podsećati čitaoce na odjek koji je taj događaj imao, jer je nedeljama punio stranice novinskih članaka. Rukopis, prva skica neobjavljene tragedije, za čije postojanje se toliko dugo nije znalo, nedavno je stavljen na aukciju u bečkom Doroteumu.²

¹ Entoni Mandej (1560?–1633) i Henri Četl (1564–1607) – engleski dramski pisci, kojima se zajedno s još nekim imenima pripisuje autorstvo pozorišnog komada *Tomas Mor*. (Prim. prev.)

² Doroteum – čuvena aukcijska kuća, trguje umetničkim delima u kontinentalnoj Evropi. (Prim. prev.)

* * *

Stručnjaci već dosta dugo znaju da dela Vilijama Šekspira jasno ukazuju na autorovo poznavanje *Božanstvene komedije*. Uticaj firentinskog pesnika i njegove besmrtno poeme na tvorca *Hamleta* jasno su ilustrirali učesnici skupa naslovljenog „Danteov Šekspir“, održanog u novembru 2015. godine u Vajmaru, u organizaciji nemačkog Društva ljubitelja Šekspira.

Pakao, Čistilište i Raj kružili su Engleskom u srednjem veku, o čemu govori Čoser,³ čitali su ih na Oksfordu u XV veku, a u elizabetanskoj epohi bili su poznati i široj čitalačkoj publici, pa se Danteova slika mogla pronaći čak i u jednom mađioničarskom triku. Poznato je da *Magbet* i *Hamlet* sadrže značajne sličnosti sa Danteovim *Paklom*. Zar porodice Monteki i Kapuleti iz *Romea i Julije* ne postaju poznate zahvaljujući VI pevanju *Čistilišta*? Pozivanje na velikog firentinskog pesnika u Šekspirovim komadima često se svodi na pojedinačne detalje; tako se u *Titu Androniku*, prvi put posle Dantea, spominje Kokit,⁴ reka koja u *Božanstvenoj komediji* okružuje Had. Furijs⁵ i Stiks iz Danteovog sećanja vraćaju se u čuvenom Klarensovom monologu, kada mladi Plantagenet⁶ prepričava san u kojem

³ Džefri Čoser (1342/1343–1400) – engleski pesnik, dvoranin, diplomata i državni službenik. Poznat po *Kenterberijskim pričama*. (Prim. prev.)

⁴ Kokit – u grčkoj mitologiji hladna reka u Hadu, rukavac Stiksa, utiče u Aheront. Po njenim obalama lutaju duše pokojnika koji su ostali nepokopani. (Prim. prev.)

⁵ Furijs – demoni podzemlja. Mada su im imena (Alektos, Megera, Tisifona) i broj (tri Furijs) preuzeti iz grčkog mita o Erinijama, od njih se razlikuju jer su zamišljene kao zastrašujuća bića, bez ikakve ideje o dobru, uvek spremne da živima i mrtvima nanese patnju, bolesti i svakojaka zla. Lica su im uokvirena spletom zmija, a otrovnice sijeku sa njihovih ramena, ruku i pojasa. Imaju krila i haljine su im natopljene krvlju. (Prim. prev.)

⁶ Plantageneti – dinastija Plantagenet iznedrila je 15 engleskih vladara. U XII veku ustoličio je Henri II Plantagenet, a njihova vladavina okončana je 1485. smrću Ričarda III, koga je u bici potukao Henri Tjodor, nakon čega je na čelo zemlje doveo svoju porodicu. (Prim. prev.)

je sišao u podzemni svet; slične paralele i analogije između dva pesnika, koja su delila tri veka istorije, mogu se povlačiti nadugo i naširoko. T. S. Eliot je s pravom govorio: „Ako *Božanstvenu komediju* uzmemo u celini, ona se može uporediti sa celokupnim Šekspirovim dramskim opusom. Dante i Šekspir vladaju modernim svetom.“

Ali vratimo se tekstu koji je predmet ovog izdanja. Rukopis potiče s početka XVII veka, i kako pokazuje vodeni žig u obliku grba engleske kraljevske kuće, često prisutan motiv u to vreme, on je po svemu sudeći nastao u veoma poznatoj fabrici papira Džona Spilmana (†1626).⁷ Na naslovnoj strani piše *Dante*, autora *Vilijama Šekspira*. Ispod naslova su ispisana tri podnaslova koji potiču iz tri dela Danteove komedije *Pakao*, *Čistilište*, *Raj* – prvi: *Ljubav što nikome što voli ne prašta to je*;⁸ drugi: *Ah, bedna Italijo*; treći: *Kako težak je put*.

Dramu čine tri dela, kao što je bio slučaj sa *Henrijem VI*. U ovom tomu objavljujemo prvi deo *Ljubav što nikome što voli ne prašta to je*, dok su druga dva dela u pripremi i uslediće kasnije.

U iščekivanju da se rukopis komada *Dante* uporedi s tekstovima nastalim u istom periodu, o ruci iz čijeg pera je izašlo ovo delo malo se može reći jer, osim potpisa na dnu izvesnih dokumenata, Šekspirov rukopis se ne može potvrditi s potpunom sigurnošću.

Nadasve čudnovata sudbina povezuje dvojicu najvećih evropskih književnih stvaralaca: uprkos izuzetnom opusu i Dantea i Šekspira, do nas nije stigao svojeručno ispisani rukopis nijednog od dvojice pisaca; njihovi životi su velikim delom obavijeni velom tajne, ne zna se ne samo u kakve škole su išli nego ni koje knjige su čitali ili posedovali.

⁷ Džon Spilman – nemački preduzetnik, osnivač prve komercijalno orijentisane fabrike papira u Kentu, u Engleskoj, 1588. godine. (Prim. prev.)

⁸ Prevod: Dragan Mraović, *Pakao*, V 131 (Prim. prev.)

Tekst *Dantea*, u šta se može poverovati kada se uoče razne nedoslednosti, nije spreman za scensko izvođenje. Tako, na primer, često nije jasno o kome se radi u delovima teksta koje izgovara Korifej, niti se zna da li i kada određena osoba izlazi s pozornice. Sa druge strane, elizabetansko pozorište nije imalo zavesu, te zabeleške o ulasku/izlasku, na koje nailazimo u tekstu, ne ukazuju na pojavljivanje ili nestajanje likova iz vidokruga prisutne publike.

Budući da se radi o prvoj verziji, stil pisanja je hibridan i sastoji se od prilično neuobičajene mešavine dramskog i pripovedačkog, ako se imaju u vidu kanoni elizabetanskog pozorišnog pisanja s početka XVII veka. Ponekad se prelaz sa forme pozorišnog komada na pripovedačku prozu odvija usred scene.

Čini se da veliki broj likova i pauze u dijalozima, u krajnjem ishodu, obezbeđuju pozorišnoj trupi da, iz posude koja nudi raznolike mogućnosti, odabira ono što zahteva određeni trenutak.

Ima i onih koji smatraju (tu hipotezu je izneo *Gardijan*) da je kombinovana forma komada namerni Šekspirov izbor. Autor je možda želeo da reprodukuje načine na koje je reč *Božanstvene komedije* u Danteovo doba dopirala do publike, što se u vreme srednjovekovne drame činilo prevashodno usmenim putem, zahvaljujući pripovedačima i glumcima (ovom aspektu ćemo se vratiti u *Dodacima* na kraju knjige).

Ukoliko bi bila potvrđena, ova hipoteza bi pružila objašnjenje za neke neuobičajene odlike *Dantea*: autor je možda želeo da aludira na široku slobodu u kojoj su uživale srednjovekovne predstave, izvođene siromašnim scenskim sredstvima i namenjene heterogenoj slučajnoj publici na koju bi se nailazilo po ulicama i trgovima.

Time bi se moglo objasniti odsustvo sistematične podele na činove i prizore. Prisutne su samo neke kratke načelne naznačke, koje smo mi pripojili određenim vremenskim odrednicama ne bismo li olakšali čitanje teksta. U tom smislu pokušali smo da sledimo model prvog štampanog izdanja (*First Folio*)

Šekspirovih drama: klasična podela na pet činova, po ugledu na Horacija, s promenljivim brojem prizora u svakom od njih.

Što se tiče sadržaja, Šekspirov *Dante* otkriva čitaocu moderno delo retke dramske snage, koje rešava jednu staru dilemu: kako *Božanstvenu komediju* i trostruku predstavu zagrobnog života predstaviti na pozorišnim daskama.

Zahvaljujući majstorstvu, za koje je verovatno jedino Šekspir bio sposoban, problem se razrešava korišćenjem Danteovog života kao ključa za čitanje čuvene poeme (kako on sam to definiše) – „na koji su ruku položili nebo i zemlja“. *Božanstvena komedija* zapravo je niz susreta sa stotinama raznorodnih likova i ona je *ipse facto* lišena radnje koja se može prikazati. Ali Šekspir je svom dramskom tekstu znao da obezbedi odgovarajući pripovedački zaplet, a to je bio Danteov život. Tako likovi u njegovoj drami često imaju ulogu i u stvarnom i u zagrobnom životu Danteove *Božanstvene komedije*. Taj prelazak se ostvaruje uz pomoć ingenioznog „procesa unutar-spolja“, povezanog sa vizijama i halucinacijama koje Dante doživljava usled bolesti, najverovatnije neke vrste epilepsije. Šekspir na taj način uspeva da pripovednom upečatljivošću predstavi Dantea kroz prizmu muka izgnaničkog života, isprepletanog radom na njegovom monumentalnom, skoro potpuno nepredstavljivom remek-delu.

Nije slučajno to što je bilo bezbroj neuspešnih pokušaja da se Dante i njegovo veliko delo prenesu na pozornicu ili na film – osim jednog kratkog i ozbiljnog televizijskog dokumentarca o životu Dantea iz 1965. godine u proizvodnji televizije RAI, koji nije uključivao nijedan događaj iz *Božanstvene komedije* – svi do jednog su propali, sve do trenutka kada je otkriven Šekspirov *Dante*, koji pruža nove mogućnosti za filmsku ili televizijsku adaptaciju. Zahvaljujući ovoj, već četiri veka staroj, neobjavljenoj drami, dobili smo mogućnost da jednim postupkom prikažemo i *Božanstvenu komediju* i njenog tvorca.

Čini se da Šekspir poznaje i druga dela svog glavnog lika, kao što je *Novi život*, koje on tumači i kontekstualizuje jedinom moćnom psihološkom slikom, u kojoj u prvi plan dolazi besmrtna modernost velikog pesnika. Već u prvom od tri dela koja čine dramu, Šekspir pokazuje da poznaje dragocene podatke iz Danteovog života, koji su bili nepoznati čak i najstarijim istorijskim izvorima. Različite neobjavljene pojedinosti o Danteovom životu i *Božanstvenoj komediji* izbile su na površinu (a mnoge netačnosti su eliminisane) tek u poslednje vreme, zahvaljujući neumornom istraživanju poznavalaca Danteovog života i dela, među kojima posebno mesto zauzima istoričar Đuzepe Indicio.

Stotine novina o životu firentinskog pesnika, koje su se do sada činile samo pukim hipotezama do kojih su došli istraživači, nalaze svoju potvrdu u Šekspirovom *Danteu* i dozvoljavaju nam da ocrtamo dvostruki profil u kojem se prepliću *Božanstvena komedija* i autorov život, s preciznošću i verodostojnošću koju istoričari nikada nisu uspjeli da postignu, a za šta će čitaoci naći potvrdu u *Dodacima* na kraju ove naše knjige.

Iz kojih izvora je Šekspir crpeo podatke za svoje remek-delo, i dalje ostaje tajna. Možemo samo da pozdravimo njegovo majstorstvo, ravno majstorstvu njegovog glavnog lika, koje mu je pomoglo da svoju dramu ispreplete preciznim i detaljnim istorijskim napomenama.

Među aspektima ovog pesničko-istorijskog dela, koji najviše iznenađuju, možemo da navedemo paralele između Danteovih i dela njegovih savremenika, koje dovode do rasplitanja vekovnih enigmi, kakva je, na primer, identitet lika Matelda iz XXX pevanja *Čistilišta*; ili period na studijama koje je Dante proveo u Bolonji; ili, na primer, prve godine pesnikovog života, o kojima prethodno skoro ništa nismo znali.

Ne treba zaboraviti da je među onima (pesnicima, književnicima, učenim ljudima) koji su poznavali velikog pesnika, malo onih koji su o tome ostavili pisano svedočanstvo: opipljiv

je bio gubitak slave, kao posledica prognanstva i lutanja po Italiji nakon toga, u prvo vreme posle njegove prerane smrti. Utonuo je u zaborav koji je, kao što je već dobro poznato, dostigao svoj vrhunac upravo u doba Šekspira. To objašnjava zašto je autor u Prologu podvukao da se o Božanstvenom Pesniku „*tri veka ranije*“ govorio u Italiji i Francuskoj, i u čitavom hrišćanskom svetu“.

Dijalozi u drami objedinjavaju svedočanstva i spajaju ih ep-skom snagom: likovi govore kroz stihove iz *Božanstvene komedije*; među njima, književnici – od Bruneta Latinija⁹ i Bonađunte Orbičani¹⁰ do Gvida Kavalkantija¹¹ i drugih stilnovista – oživljavaju otvoreno i životno svoja sopstvena dela.

Vilijam Šekspir poklanja budućim generacijama snažan i originalan portret pesničkog diva, koji je živio tri veka pre njega. Remek-delo koje, ako ćemo pravo, može čitaocu da izmami i osmeh zahvaljujući blistavoj Šekspirovoj sposobnosti da, gde je to potrebno, istančanim humorom ublaži dramu.

Ne manje moćnim stilom opisuje ambijent u kojem se glavni junak kreće, od firentinskog porodičnog kruga do univerzitetskog miljea u Bolonji. Naročito se u dijalozima između studenata, ali i u razgovorima s Gvidom Kavalkantijem, može uočiti Šekspirovo majstorstvo da za svoju publiku – dubokim

⁹ Bruneto Latini (1220–1294) – filozof, pisac i poznati političar, pripadnik partije gvelfa, koji je snažno uticao na mladog Dantea podstičući ga na učenje i dajući mu dobre savete. U *Božanstvenoj komediji* pojavljuje se u sedmom krugu pakla, među sodomitima. (Prim. prev.)

¹⁰ Bonađunta Orbičani – beležnik i pesnik iz toskanskog grada Luke, živio sredinom XIII veka; imitator provansalske lirike i Dante ga nije mnogo cenio. (Prim. prev.)

¹¹ Gvido Kavalkanti – rođen između 1255. i 1258, živio do 1300 – firentinski pesnik, uz Dantea najveći predstavnik stilnovizma. Jedan od vođa stranke belih gvelfa. Napisao je 52 pesnička sastava, najviše soneta i balada, te dve kancone. (Prim. prev.)

ovladavanjem jezikom sjedinjenim sa zadivljujućom kritičkom, a na momente i proročkom sposobnošću – raščlani veliko misaono previranje koje će odrediti sledećih hiljadu godina svetske istorije.

Dobijeni rezultat oličen je u uzvišenom sučeljavanju dvojice titana evropske književnosti: utakmica iz koje, usuđujemo se da tvrdimo, obojica izlaze kao pobednici. Ako, s jedne strane, niko pre Šekspira nije oživeo Dantea na tako intenzivan i podjednako ljudski i veličanstven način, Danteova božanstvena sadržina uzvisila je bardovu umetnost do neslučenih visina.

Monaldi i Sorti

ŠEKSPIROV DANTE

PROLOG

*Ulazi Korifej*¹²

Slava je nešto poput kruga u vodi: širi se na sve strane sve dok se, zbog sveg tog uvećavanja, ne rastvori u ništa.

Nešto slično se dogodilo porodici Aligijeri: njihov krug se raspršio zajedno sa svim častima koje su ga činile.

Oprostite ako možete, ljubazni svete, niskim i plitkim umovima, koji su se usudili da na ovu nedostojnu pozornicu postave jedan tako uzvišeni sadržaj: može li geganje po tako malom prostoru obuhvatiti veličinu božanskog pesnika, o kojem se pre tri veka govorilo posvuda po Italiji i Francuskoj i čitavom hrišćanskom svetu? Dozvolite tako nama ništavcima u ovoj velikoj priči da pokrenemo vašu maštu, jer ona će biti ta koja će oslikati nepredstavljivo, koja će pokretati likove tamo-amo, kroz vreme, koja će sažeti događaje koji su se odvijali tokom dugog niza godina u jedan krug isticanja peščanog sata.

Budite blagonakloni prema ovoj scenskoj postavci, koja će, kao suviše pohabana krpa koja ne može da obriše srebrninu, umesto da učini da zablista, biti u stanju samo da zamagli

¹² Korifej – horovođa u staroj Grčkoj. (Prim. prev.)

blesak događaja. Gradovi živih i mrtvih biće iscrtani na plah-tama; blistavi odsjaji pakla biće oličeni u raznobojnim krpama kojima ćemo mahati pomoću tanušnih grančica, a bela svetlost raja biće predstavljena korišćenjem snežnobelih prostirki.

Biću vaš vodič, u ulozi Korifeja i Pripovedača, kroz meandre ove priče, i prenosiću vam razgovore i misli onako kako ih je autor razumeo iz svedočanstava koja su potekla od svedočanstava što opet proizlaze iz drugih svedočanstava, koja su se – kako to uvek biva – usaglasila oko ovog romana koji svi zovemo *Istorijom*.

Zamislite kako ovim prologom bivate preneseni u Italiju, na jedan trg u Firenci, u gluvo doba noći, dok gradom besni snežna oluja. Mesto je osvetljeno svetlošću lomače: kovčeg gori u plamenu koji okružuje skupina redovnika ogrnutih mantijama. To su fratri Svete inkvizicije.

Među prisutnima se nalazi mladi Dante, mladić od jedva osamnaest leta. Njegov uznemireni pogled šeta s lomače ka nepomičnim licima fratarara, pa se opet okreće ka lomači. Crkveno zvono otkucava ponoć. Dante spušta glavu, prekriva uši dlanovima, ali čuje glas koji dopire negde iz zagrobnog sveta: „Molim te, Dante!“

Pesnik, prestravljen, gleda u plamičke na lomači i u središtu plamena pojavljuje se – o, užasa! – utvara veličanstvenog vojskovođe koji se, golih grudi, uzdiže iz drvenog sanduka.

Lice mu je iskrivljeno od pretrpljenih patnji, i gleda ga netremice. Iz očiju mu liju suze i, uprkos vatri koja ga okružuje i stremlje u visinu, one se lede čim kliznu niz obraze, lepeći se za snežne pahulje. Danteu se čini da mu je odnekud poznat, video ga je negde, ali se ne seća gde, možda na portretu neke freske: bio je lep tada i pogled mu je zračio dobrotom.

„Farinata delji Uberti...“,¹³ prošaputa Dante, pa uzviknu: „Ko si ti što me dozivaš po imenu pojavljujući se preda mnom

¹³ Farinata delji Uberti – firentinski plemić, vođa firentinskih gibelina, pristalica cara Svetog rimskog carstva, protivnika stranke gvelfa u

s crtama lica najhrabrijeg gibelina koje je Firenca imala? Progovori, zaboga!“

„Bio sam prvi, a sada sam poslednji. Moj grad me i dalje progoni. Zbog čega? Objasni mi, molim te“, preklinje ga duh. „Ne seća se koliko sam ga voleo? Ja sam sprečio da ga spravne do temelja!“

„Oh, Farinata! I dalje si prvi u srcima mnogih! Ali vidi kako ti grad to uzvraća.“

„Dante, zapamti te svoje reči. One su proročanstvo koje će obeležiti i tvoj život.“

Pesnik još ne zna zbog čega mu je dato da vidi izgubljene duše, niti mi u drami to znamo!

Iznenada ljudi poskočiše: Dante pada na kolena ispred plamena, lica prekrivenog dlanovima, i kao mrtav se sruči na zemlju. Ljudi se odmiču, uznemireni i u strahu, i niko mu ne priskače u pomoć. Pesnik, sav klonuo, ostaje na zemlji dok sa lomače leti sve više plamičaka, kao da žele da se upute baš prema njemu.

Prizor sada čini samo plamen nošen vetrom, koji preti da dotakne lice beživotnog Dantea, bleštavilom mu osvetljavajući zaklopljene kapke.

A sada, gospodo, imajte ponovo poverenja i dozvolite Korifeju da vas prenese u Danteovo srce i um. Prodrimo u njegove najskrivenije misli, snove čak, s istom onom lakoćom sa kojom bismo ušli u kuću nekog prijatelja. Tu ćemo videti šta on oseća i osećaćemo šta on vidi, a da za to nikome nećemo morati da polažemo računa.

Firenci, kojima su pripadali i Danteovi preci. Učestvovao je u bici kod Montapertija (1260) u kojoj su gibelini („crni“) do nogu potukli gvelfe („bele“). Farinata se potom vratio u Firencu, gde je i umro 1264. godine, da bi posle smrti bio osuđen kao jeretik. (Prim. prev.)

Ne nalazimo se više na trgu, nego u paklu: u svojoj tajnoj viziji, dok u stvarnosti i dalje leži na zemlji prekrivenoj snegom, Dante se kreće pored niza grobova okruženih plamenovima hiljada lomača.

Vatra i dim su na sve strane, grlo se guši u oporom i grozotnom smradu. Grobovi su otvoreni i duše prokletih, na pogled tako strašne, uzdižu se iz raka.

Naš pesnik se iznenada nađe ispred Farinatinog groba: ali na veliko iznenađenje, iz humke se pomalja duh nekog drugog. Duh upire prst u Dantea, kao da ga optužuje, i dahćući izgovara: „Gde mi je sin?“

Dante uzmakne i šapuće: „Vaš Gvido je...“

Ali pesnik ne uspeva da završi rečenicu i stropoštava se u bezdan! Nesrećnik ponire kao kamenčić kojeg je neko šutnuo, dok se napokon ne nađe na još gnusnijem i strašnijem mestu, u jaruzi gde su oni koji seju neslogu.

Pogleda unaokolo i vidi gomilu osakaćenih prokletnika koji vuku noge po ogromnom i pretećem mostu.

Jedan od prokletnika je Đeri del Belo.¹⁴ Strašno je i videti njegovu ugašenu dušu do koje više ne dopire božja ljubav. Svojom visinom uliva poštovanje, na njemu se još ocrtavaju tragovi nekadašnje snage.

Upire prstom u Dantea. Krikne: „Dante Aligijeri!“

Pesnik se osvrće, prepoznaje ga, spušta glavu. Njegov pogled odaje sažaljenje i sram, a urlik ne prestaje.

¹⁴ Đeri del Belo – sinovac Danteovog oca. (Prim. prev.)